Kendriya Sanskrit Vidyapeetha — Series No. 4

VAṂŚA BRĀHMAṆA

ॐ

वंशब्राह्मणम्

श्रीसायणाचार्यविरचितेन
वेदार्थप्रकाशेन समन्वितम्

प्रथमः खण्डः

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १ ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थं महेश्वरम् ॥ २ ॥

तत्कटाक्षेण तद्रूपं दधद् बुक्कमहीपतिः ।
आदिशत् सायणाचार्यं वेदार्थस्य प्रकाशने ॥ ३ ॥

ये पूर्वोत्तरमीमांसे ते व्याख्यायातिसंग्रहात् ।
कृपालुः सायणाचार्यो वेदार्थं वक्तुमुद्यतः ॥ ४ ॥

व्याख्यातावृग्यजुर्वेदौ सामवेदेऽपि संहिता ।
व्याख्याता ब्राह्मणस्याथ व्याख्यानं संप्रवर्तते ॥ ५ ॥

अष्टौ हि ब्राह्मणग्रन्थाः प्रौढं ब्राह्मणमादिमम् ।
षड्विंशाख्यं द्वितीयं स्यात् ततः सामविधिर्भवेत् ॥ ६ ॥

आर्षेयं देवताध्यायो भवेदुपनिषत्ततः ।
संहितोपनिषद्वंशो ग्रन्था अष्टावितीरिताः ॥ ७ ॥

---

2. B. om. the verse वागीशाद्याः......गजाननम् ॥; A om. all the introductory verses as also the passages preceding the text and begins with संहितोपनिषद्विवरणानन्तरं वंशब्राह्मणं व्य[ाक]र्तुं प्रतिजानीते- "**नमो ब्रह्मणे ... वैश्रावणाय च**" इति ।

प्रौढादिब्राह्मणान्यादौ सप्त व्याख्याय चान्तिमम् ।
वंशाख्यं ब्राह्मणं विद्वान् सायणो व्याचिकीर्षति ॥ ८ ॥

अस्मिन् ब्राह्मणे कृत्स्नसामवेदाध्येतॄणां प्रवृत्तिरुच्युत्पादनाय संप्रदायप्रवर्तका ऋषयः प्रदृश्य (दर्श्य ?) न्ते । तत्र प्रथमं सर्वत्र ग्रन्थादौ परापरगुरुनमस्कारः कर्तव्य इति सूचयितुं ब्रह्मादिपरापरगुरुनमस्कारं दर्शयति —

नमो ब्रह्मणे नमो ब्राह्मणेभ्यो नम आचार्येभ्यो नम ऋषिभ्यो नमो देवेभ्यो नमो वायवे च मृत्यवे च विष्णवे च नमो वैश्रवणाय च ॥ १ ॥

नमो ब्रह्मण इति । ब्रह्मणे महते स्वयंभुवे चराचरात्मकस्य सर्वस्य जगतो विधात्रे **नमो** नमस्कारो भवतु । तथा **ब्राह्मणेभ्यः** ब्रह्मणा वेदेनानन्तेन चेष्टन्ति (°न्ते ?) नित्यनैमित्तिकादीनि कर्माणि कुर्वन्तीति ब्राह्मणाः । यद्वा । ब्रह्म अधीयते विदन्ति वा ब्राह्मणाः; ब्रह्मणोऽपत्यानि वा ब्राह्मणाः, तेभ्यो **नमः** । देवेभ्योऽपि पूर्वं ब्राह्मणनमस्कारः तेषां ब्राह्मणाधीनत्वप्रदर्शनार्थः । तथा तैत्तिरीया आमनन्ति — **यावतीर्वै देवतास्ताः सर्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्ति । तस्माद् ब्राह्मणेभ्यो वेदविद्भ्यो दिवेदिवे नमस्कुर्यान्नाश्लीलं कीर्तयेदेता एव देवताः प्रीणाति** ॥ (तै. आ. २. १५. ९) स्मरन्ति च —

दैवाधीनं जगत्सर्वं मन्त्राधीनं तु दैवतम् ।
तन्मन्त्रं ब्राह्मणाधीनं ब्राह्मणो मम देवता ॥

इति । तथा च **आचार्येभ्यः** —

उपनीय तु यः शिष्यं वेदमध्यापयेद् द्विजः ।
सकल्पं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते ॥ (मनु. २. १४०)

इत्युक्तलक्षणा आचार्यास्तेभ्यो **नमः** । तथा **ऋषिभ्यो नमः** ऋषिभ्यः अतीन्द्रियार्थदर्शिभ्यः सामवेदद्रष्टृभ्यो गौतमादिभ्यो नमः । तथा दीव्यतीति

---

9. Before नमो° A adds वंशानुकरणं कुर्वन् ब्रह्मादिभ्यो नमस्करोति; A. इत्यादिना for इति.

11. SPC. चेष्टेन for चेष्टन्ते.

19. C. om. च.

23. S. °प्रष्टृभ्यो° for °द्रष्टृभ्यो°.

देवाः [तभ्यां] द्यातनादिगुणयुक्तेभ्य इन्द्रादिभ्यो **नमः** । **वायवे च** सर्वजगत्प्राण-भूताय देवाय **नमः** । **मृत्यवे** सर्वजगतः संहर्त्रे एतन्नामकाय देवाय नमः । **विष्णवे च** सर्वव्यापकाय परमात्मरूपाय नमः । तथा **वैश्रवणाय** देवाय **नमः** । विश्रवणस्यापत्यं वैश्रवणः । **शिवादिभ्योऽण्** (पा. ४.१.११२) इत्यण् । यद्यपि **नमो देवेभ्य** इत्यनेनैव वाय्वादीनामपि नमस्कार उक्तस्तथापि पृथङ्-निर्देशोऽत्र तेषां प्राधान्यप्रदर्शनार्थः । प्राधान्यं च तेषां जगन्निर्वाहकत्वात् ॥ १ ॥

उपजायत शर्वदत्ताद् गार्ग्यात् [शार्वदत्तो गार्ग्यः] ॥ २ ॥

एवं परापरगुरुनमस्कारं दर्शयित्वा इदानीं संप्रदायप्रवर्तकान् ऋषीन् दर्शयितुम् उपक्रमते — **उपजायते**ति । उपसर्गवशादर्थान्तरम् । साङ्गं सामवेदमध्यैष्ट । ब्राह्मणानां द्विजत्वं जन्मद्वयेन भाव्यम् । एकं जन्म शुक्लशोणित-संभूतम् । ऋतुमात्रासंयुक्तं शुक्लं शरीरं जनयति । तत् प्रथमं जन्म । द्वितीयं तु विद्याजन्म । माता गायत्री पिता ह्याचार्यः ॥ आचार्यपरंपरामाह — **शर्वदत्ताद् गार्ग्यात् श[ा]र्वदत्तो गार्ग्यः** इत्यारभ्य **अनुक्रामेद् वंशमा ब्रह्मणः** (३.१) [इत्यन्ताम्] । **गार्ग्यात्** गर्गस्य गोत्रापत्यं गार्ग्यः । **गर्गादिभ्यो यञ्** (पा. ४.१.१०५) । [इति यञ् । तस्मात्] **शर्वदत्तः** शर्वेण दत्तः शर्व ईश्वरः । एतन्नामकादृषेः **उपजायत** सामवेदमध्यैष्ट । बाहुलकादडभावः ॥ २ ॥

---

2. S. °जगत्सं° for °जगतः सं°.

4. SPC. विश्रवसः for विश्रवणस्य; SPC. दिवादिभ्योऽण् for शिवा°.

7. शार्वदत्तो° *see* CN.

8. A. om. एवं परा°... उपक्रमते; BM. परंपरा° for परापर°.

10. BSPC. add अधीतवान् after अध्यैष्ट; S adds हि after ब्राह्मणानां; P. द्विजन्मद्वयेन for द्विजत्वं जन्मद्वयेन.

11. B. ऋतुर्मात्रा° for ऋतुमात्रा°.

13. BSPC. शर्वदत्ताद् गार्ग्याद् for शर्वदत्तो गार्ग्यः; A. अनुक्रामयेद् शर्वदत्तो गार्ग्यः रुद्रभूतेर्द्राह्यायणादुपजायत । रुद्रभूतिर्द्राह्यायणस्त्रात[ा]देषुमतादुप-जायत । एवं सर्वत्र योजनीयम् । नयन्नर्यम आरभ्य आ ब्रह्मणः अपरं वंशमनुक्रामेत् । for अनुक्रामेत् ... बाहुलकादडभावः ॥; वंशमा ब्रह्मणः *see* CN.

15. BS. शर्वदत्तः for शर्वः.

शर्वदत्तो गार्ग्यो रुद्रभूतेर्द्राह्यायणात् ॥ ३ ॥

गार्ग्यः शर्वदत्तोऽपि द्राह्यायणात् द्रहस्यापत्यात् । द्रहशब्दात् गर्गादिभ्यः° (पा. ४.१.१०५) इति यञि कृते यञिञोश्च (पा. ४.१.१०१) इति फक् । रुद्रभूतिनामकादृषेर्गार्ग्यः सामवेदमध्यैष्ट । एवं सर्वत्र योजनीयम् ॥ ३ ॥

रुद्रभूतिर्द्राह्यायणस्त्रातादैषुमात् ॥ ४ ॥

इषुमतो गोत्रापत्यात् त्रातात् एतन्नामकात् ॥ ४ ॥

त्रात ऐषुमतो निगडात् पार्णवल्केः ॥ ५ ॥

त्रातोऽपि पार्णवल्केः पर्णवल्कस्यापत्यात् । बाह्वादिभ्यश्च (पा. ४.१.९६) इति इञ्, निगडनामकात् ॥ ५ ॥

निगडः पार्णवल्किः गिरिशर्मणः काण्ठेविद्धेः ॥ ६ ॥

दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसात्यमुग्रिकाण्ठेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम् (पा. ४.१.८१) इत्यपत्यार्थे इञन्तत्वेन निपातितः । कण्ठेविद्धस्यापत्यात् गिरिशर्मनामकात् ॥ ६ ॥

गिरिशर्मा काण्ठेविद्धिर्ब्रह्मवृद्धेश्छन्दोगमाहकेः ॥ ७ ॥

1. C. द्राह्यायणे: for द्राह्यायणात्.

2. A. गर्गस्य (...) गोत्रापत्यं गार्ग्यः शर्वेण दत्तः शर्वदत्तः शर्वं ईश्वरः for गार्ग्यः शर्वदत्तोऽपि. C. द्राह्यायणे: for द्राह्यायणात्; A. द्रुहस्य युवापत्यात्, BSP. द्रह्यस्या° for द्रहस्या°; A. द्रुह°, BSP. द्रह्य° for द्रह°.

4. A. वृद्धिः for फक्; A. साङ्ग for गार्ग्यः.

6. C. द्राह्यायणिः for द्राह्यायणः.

7. A. om. एतन्नामकात्.

8. A. निगलात् for निगडात्.

11. B. काण्डेविद्धेः, MMy. काण्डेवृद्धेः for काण्ठेविद्धेः.

13. A. adds आदिना after इति; तस्मात् for कण्ठेविद्धस्यापत्यात्.

15. B. काण्डे°, MMyA. काण्डेवृद्धिः for काण्ठेविद्धिः; BP. ब्रह्मविद्धेः for ब्रह्मवृद्धेः.

छन्दोगमाहकस्यापत्यं छन्दोगमाहकिः । संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वाद्वृद्ध्यभावः । ब्रह्मणा वेदेन वर्द्धत इति ब्रह्मवृद्धिः । तस्माद् ब्रह्मवृद्धिनामकात् । **क्तिच्क्तौ च संज्ञायाम्** (पा. ३.३.१७४) इति क्तिच् ॥ ७ ॥

ब्रह्मवृद्धिश्छन्दोगमाहकिर्मित्रवर्चसः स्थैरकायनात् ॥ ८ ॥

स्थिरकस्य युवापत्यात् । स्थिरकशब्दादिञन्ताद् **यञिञोश्च** (पा. ४.१.१०१) इति फक् । तस्मान्मित्रवर्चसो मित्रस्य वर्च इव वर्चो यस्य स मित्रवर्चास्तन्नामकात् ॥ ८ ॥

मित्रवर्चाः स्थैरकायनः सुप्रतीतादौलुन्ध्यात् ॥ ९ ॥

उलुन्दस्य गोत्रापत्यात् । उलुन्दशब्दाद् गोत्रापत्ये यञ् द्रष्टव्यः । तस्मात् **सुप्रतीतात्** । सुष्ठु प्रतीतो विख्यातः सुप्रतीतस्तन्नामकात् ॥ ९ ॥

सुप्रतीत औलुन्ध्यो बृहस्पतिगुप्ताच्छायस्थेः ॥ १० ॥

बृहस्पतिरिव विद्यया गुप्तस्तन्नामकात् ॥ १० ॥

बृहस्पतिगुप्तः शायस्थिर्भवत्राताच्छायस्थेः ॥ ११ ॥

शायस्थेर्भवेनेश्वरेण त्रातो रक्षितो भवत्रातस्तन्नामकात् ॥ ११ ॥

---

1. °पूर्वको विधिरनित्य इति for °पूर्वकविधेरनित्यत्वात्.

2. P. सुवृद्धि° for ब्रह्मवृद्धि°.

4. BP. ब्रह्मविद्धि° for ब्रह्मवृद्धि°; A. स्थैलका° MMy. स्थैलङ्का, B. स्थैरङ्का° for स्थैरका°.

5. A. स्थिलक°, B. स्थिरङ्क° for स्थिरक°.

6. BA. यस्यासौ for यस्य सः.

8. A. स्थैलका°, MMy. स्थैलङ्का°, B. स्थैरङ्का° for स्थैरका°; PST. औलुण्ड्यात्, A[1]My. औलिन्द्यात्, A. औलुमुन्द्यात्, M. औलन्द्यात् for औलुन्ध्यात्.

9. PS. उलुण्ड°, A. उलुमन्द्य° for उलुन्द°.

10. PS. om. सुष्ठु प्रतीतो; SP. विख्याते, A. ख्यातः for विख्यातः.

11. PST. औलुण्ड्यो, A[1]My. औलिन्द्यो, A. औलुमन्द्यो, M. औलन्द्यो for औलुन्ध्यो.

भवत्रातः शायस्थिः कुस्तुकाच्छार्कराक्ष्यात् ॥ १२ ॥

शार्कराक्ष्यात् शर्कराक्षस्य गोत्रापत्यात् । **गर्गादिभ्यः** (पा. ४. १. १०५) इति यञ् । तस्मात् कुस्तुकनामकात् ॥ १२ ॥

कुस्तुकः शार्कराक्ष्यः श्रवणदत्तात् कौहलात् ॥ १३ ॥

कौहलात् कोहलस्यापत्यात् । **शिवादिभ्योऽण्** (पा. ४. १. ११२) इत्यण् । तस्माच्छ्रवणदत्तात्, श्रवणेन विद्यया दत्तं धनं यस्य तन्नामकात् ॥ १३ ॥

श्रवणदत्तः कौहलः सुशारदाच्छालङ्कायनात् ॥ १४ ॥

शलङ्कस्य गोत्रापत्यात् । शलङ्कु शलङ्कं चेति नडादिषु पाठात् फक् । तत्संनियोगेनादेशश्च । तस्मात् **सुशारदात्** । शोभना शारदा यस्येति विग्रहस्तन्नामकात् ॥ १४ ॥

सुशारदः शालङ्कायन ऊर्जयत औपमन्यवात् ॥ १५ ॥

उपमन्योरपत्यादूर्जयतः विद्यातपोबलवत ऊर्जयन्नामकात् ॥ १५ ॥

ऊर्जयन्नौपमन्यवो भानुमत औपमन्यवात् ॥ १६ ॥

औपमन्यवात् भानुमतस्तेजस्विनस्तन्नामकात् ॥ १६ ॥

---

1. B. कस्तुका° for कुस्तुका°.

2. A. om. शार्कराक्ष्यात्.

4. B. कस्तुकः for कुस्तुकः.

8. P. शालकायनात् for शालङ्कायनात्.

9. BSPC. शलकोः for शलङ्कस्य; BPSC. शलकुः शलङ्कुः for शलङ्कु शलङ्कं.

10. A. शोभनं शारदो for शोभना शारदा; BPSC. add सुशारद इति after यस्येति.

12. P. शाल[illegible] for शालङ्कायन°.

भानुमानौपमन्यव आनन्दजाच्चान्धनायनात् ॥ १७ ॥

चान्धनायनात् चन्धनस्य युवापत्यात् । चन्धनशब्दादिञन्तात् यञिञोश्च (पा. ४. १. १०१) इति फक् । तस्माद् आनन्दं जनयतीति आनन्दजः तन्नामकात् ॥ १७ ॥

आनन्दजश्चान्धनायनः शाम्बाच्छार्कराक्ष्यात् काम्बोजाच्चौपमन्यवात् ॥ १८ ॥

शार्कराक्ष्यात् शर्कराक्षस्य गोत्रापत्यात् शाम्बनामकादृषेः । औपमन्यवादुपमन्योरपत्यात् काम्बोजनामकादृषेश्चानन्दजो विद्यात उपजायत ॥ १८ ॥

शाम्बः शार्कराक्ष्यः काम्बोजश्चौपमन्यवो मद्रकाराच्छौङ्गायनेः ॥ १९ ॥

शौङ्गायनेः शौङ्गायनस्यापत्यात् । फगन्तादपत्यार्थ इञ् । तस्मान्मद्रकारनामकादृषेस्तावुभावपि विद्यात उपाजनिषातामित्यर्थः ॥ १९ ॥

मद्रकारः शौङ्गायनिः स्वातेरौष्ट्राक्षेः ॥ २० ॥

औष्ट्राक्षेः उष्ट्राक्षस्यापत्यात् स्वातेः । स्वातिनक्षत्रे जातः स्वातिः । श्रविष्ठाफल्गुन्यनुराधास्वाति–(पा. ४. ३. ३४) इत्यादिना नक्षत्रादागतस्याणो लुक् । तस्मिन् कृते लुक् तद्धितलुकि (पा. १. २. ४९) इति स्त्रीप्रत्ययस्यापि लुक् भवति । तन्नामकादृषेः ॥ २० ॥

---

1. B. चाण्ड°, A. शाण्ड°, MyA[1]. शान्द°, M. शान्ध° for चान्ध°

2. B. चाण्ड°, A. शाण्ड° for चान्ध°; B. चण्ड°, A. शण्ड° for चन्ध°.

8. B. विख्यात: for विद्यातः.

9. ST. मद्रगा° for मद्रका°.

12. A. उपजायेताम् for उपाजनिपाताम्.

14. A. नक्षत्रजातात् for °नक्षत्रे जातः.

15. P. नक्षत्रगतस्य, BS. नक्षत्रस्यागतस्य, C. नक्षत्रागतस्य for नक्षत्रादागतस्य.

स्वातिरौष्ट्राक्षिः सुश्रवसो वार्षगण्यात् ॥ २१ ॥

वार्षगण्यात् वृषगणस्य गोत्रापत्यात् । वृषगणशब्दात् **गर्गादिभ्यो यञ्** (पा. ४. १. १०५) । तस्मात् **सुश्रवसः** सुष्ठु श्रवो यस्य तन्नामकात् ॥ २१ ॥

सुश्रवा वार्षगण्यः प्रातरह्नात् कौहलात् ॥ २२ ॥

कौहलात् कोहलस्यापत्यात् **प्रातरह्नात्** प्रातरह्नि भवः **प्रातरह्नः** एतन्नामकादृषेः । **अह्नोऽह्न एतेभ्यः** (पा. ५. ४. ८८) इत्यव्ययात् उत्तरस्याहन्शब्दस्याह्नादेशः ॥ २२ ॥

प्रातरह्नः कौहलः केतोर्वाद्यात् ॥ २३ ॥

वाद्यात् वादस्य गोत्रापत्यात् **केतोः** तन्नामकात् ॥ २३ ॥

केतुर्वाद्यो मित्रविन्दात् कौहलात् ॥ २४ ॥

कौहलात् मित्रविन्दात् मित्राणि विन्दतीति मित्रविन्दः तन्नामकात् । **गवादिषु विन्देः संज्ञायाम्** (वा. पा. ३. १. १३८) इति वार्तिककारवचनान्मित्रोपपदाद्विन्देः शप्रत्ययः ॥ २४ ॥

मित्रविन्दः कौहलः सुनीथात् कापटवात् ॥ २५ ॥

कापटवात् कपटोरपत्यात् । शोभनवचनः सुनीथः । एतन्नामकादृषेः ॥ २५ ॥

---

5. A. अनुगेव for अह्नि भवः.

6. P. उक्तस्या°, S. उक्तस्याह्नशब्दस्याहनादेशः, A. उत्तरस्याह्नशब्दस्या ... for उत्तरस्या ....

8, 9. BPSTC. वाज्यात् for वाद्यात्.

9. CPSTC. वाजस्य for वादस्य.

10. BPSTC. वाज्यः for वाद्यः.

14. C. शुनीथात् for सुनीथात्; S. कापठवात् for कापटवात्.

सुनीथः कापटवः सुतेमनसः शाण्डिल्यायनात् ॥ २६ ॥

शाण्डिल्यायनात् शण्डिलस्य गोत्रापत्यं शाण्डिल्यः । तस्यापत्यात् । गर्गादिपाठाद्यञ् । तदन्तात् फक् । तस्मात् **सुतेमनसः** सुते अभिषुते सोमे मनो यस्य सः सुतेमनाः तन्नामकात् । **हलदन्तात् सप्तम्याः संज्ञायाम्** (पा. ६. ३. ९) इत्यलुक् ॥ २६ ॥

सुतेमनाः शाण्डिल्यायनोऽंशोर्धानंजय्यात् ॥ २७ ॥

धानंजय्याद् धनंजयस्य गोत्रापत्यात् । गर्गादिषु पाठाद्यञ् । तस्मादंशोस्तन्नामकात् **सुतेमनाः** अध्यैष्ट ॥ २७ ॥

इति सायणाचार्यविरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
वंशब्राह्मणे प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

---

2. शण्डिलस्य *see* CN.

6. BPSA. add अंशुर्धानंजय्यः after °जय्यात् *see* CN.

8. BPSA. add अंशुर्धानंजय्य इत्युत्तरखण्डशेषोऽयम् after अध्यैष्ट ॥ *see* CN.

9. BP. om. सायणा° °प्रकाशे; A. has olny प्रथमः खण्डः.

द्वितीयः खण्डः

अंशुर्धानंजय्योऽमवास्याच्छाण्डिल्यायनाद्राधाच्च गौतमात् ॥

धानंजय्योंऽशुः शाण्डिल्यायनाद् । अमावास्यायां जातः अमावास्यः । **अमावास्यया वा** (पा. ४. ३. ३०) इति अकारप्रत्ययः । तन्नामकादृषेर्गौतमात् गोतमस्य गोत्रापत्यात् राधात् एतन्नामकादृषेश्च विद्यात उपजायत ॥ १ ॥

राधो गौतमो गातुर्गौतमात् पितुः ॥ २ ॥

गौतमो राधो गौतमाद् गातुः सामगानशीलाद् एतन्नामकात् **पितुः** अध्यैष्ट ॥ २ ॥

गाता गौतमः संवर्गजितो लामकायनात् ॥ ३ ॥

लामकायनात् लामकस्य युवापत्यात् **संवर्गजि**न्नामकादृषेः ॥ ३ ॥

संवर्गजिल्लामकायनः शाकदासात् भाडितायनात् ॥ ४ ॥

भडितस्यापत्यं भाडितिः तस्यापत्यं भाडितायनः तस्मात् । शक्यते समाधिनावगन्तुमिति शाक ईश्वरः । तस्य दासः शाकदासः । तन्नामकात् ॥ ४ ॥

शाकदासो भाडितायनो विचक्षणात्ताण्ड्यात् ॥ ५ ॥

तण्डस्य गोत्रापत्यात् । गर्गादित्वाद्यञ् । तस्माद् **विचक्षण**नामकात् ॥ ५ ॥

---

5. A. अपत्यात् for गोत्रापत्यात्.

8. C. adds गातुः गोतमगोत्रापत्यात् after एतन्नामकात्.

11. BA. लमकस्य for लामकस्य.

13. C. शाकदासो भाडितायनः for शक्यते° °मिति.

16. C. adds विचक्षणस्य after तण्डस्य.

विचक्षणस्ताण्ड्यो गर्दभीमुखाच्छाण्डिल्यायनात् ॥ ६ ॥

शाण्डिल्यस्यापत्यात् गर्दभीमुखनामकात् ॥ ६ ॥

गर्दभीमुखः शाण्डिल्यायनः उदरशाण्डिल्यात् पितुः ॥ ७ ॥

सोऽपि उदरशाण्डिल्यात् । उदरशब्देन संततिर्लक्ष्यते । बहुसंतानतः शाण्डिल्यात् पितुरेवाध्यैष्ट ॥ ७ ॥

उदरशाण्डिल्योऽतिधन्वनश्च शौनकान्मशकाच्च गार्ग्यात् ॥

उदरशाण्डिल्योऽपि **शौनकात्** शुनकनामकस्य ऋषेर्गोत्रापत्यात् । [अनृष्यानन्तर्ये बिदादिभ्योऽञ् (पा. ४. १. १०४) इति] शुनकादञ् । तस्मादतिधन्वनः । धनुरित्यायुधमात्रस्य उपलक्षणम् । तदतिक्रान्तं येन तन्नामकात् । बहुव्रीहौ धनुषश्च (पा. ५. ४. १३२) इत्यनङ् । **गार्ग्यात्** गर्गस्य गोत्रापत्यात् **मशकाच्च** विद्यात उपजायत । उभयत्रापि चकार इतरेतरसमुच्चयार्थः ॥ ८ ॥

मशको गार्ग्यः स्थिरकात् गार्ग्यात् पितुः ॥ ९ ॥

गार्ग्यो मशकस्तु गार्ग्यात् स्थिरकनामकात् पितुरेवाध्यैष्ट ॥ ९ ॥

स्थिरको गार्ग्यो वासिष्ठाच्चैकितानेयात् ॥ १० ॥

वासिष्ठात् वसिष्ठस्यापत्यात् **चैकितानेयात्** एतन्नामकात् ॥ १० ॥

---

4. C. शाण्डिल्यायनः उदरशाण्डिल्यात् for उदरशाण्डिल्यात्.

6. B. °धनुनः for °धन्वनः; MYA[1]. add अतिधन्वा शौनकः before मशकात्.

8. अनृष्या° *see* CN.

9. C. om. आयुधमात्रस्य.

11. A. तदुभयत्रापि चकारोऽनुक्तसमु° for उभयत्रा°... .

13. C. adds अतिधन्वा शौनको before मशको and च after मशकः.

15. MMy चैक° for चैकि°.

वासिष्ठश्चैकितानेयो वासिष्ठादारेहण्याद्राजन्यात् ॥ ११ ॥

वासिष्ठात् वसिष्ठस्यापत्याद् आरेहण्यनामकाद्राजन्यादृषेः । मुख्यस्य राजन्यस्याध्यापनेऽधिकारासंभवात् ॥ ११ ॥

वासिष्ठ आरेहण्यो राजन्यः सुमन्त्रात् बाभ्रवात् गौतमात् ॥ १२ ॥

गौतमात् गोतमसंबन्धिनः । **तस्येदम्** (पा. ४.३.१२०) इत्यण् । **बाभ्रवात्** बभ्रोरपत्यात् सुमन्त्रनामकादृषेः ॥ १२ ॥

सुमन्त्रो बाभ्रवो गौतमः शूषाद्वाह्नेयाद्भारद्वाजात् ॥ १३ ॥

भारद्वाजात् भरद्वाजसंबन्धिनो **वाह्नेयात्** वह्नेरपत्यात् । **इतश्चानिञः** (पा. ४.१.१२२) इति ढक् । तस्मात् शूषनामकात् ॥ १३ ॥

शूषो वाह्नेयो भारद्वाजोऽरालाद्दार्तेयाच्छौनकात् ॥ १४ ॥

शौनकात् शुनकसंबन्धिनो **दार्तेयाद्** दृतेरपत्याद् अरालनामकात ॥ १४ ॥

अरालो दार्तेयः शौनको दृतेरैन्द्रोताच्छौनकात् पितुः ॥ १५ ॥

शौनकादैन्द्रोतात् इन्द्रोतस्यापत्यात् **दृतेः** एतन्नामकात् **पितुः** एव ॥ १५ ॥

1.2. SP. आरै for आरे.

3. C. राजन्यस्यर्षेः for राजन्यस्य ; C. °कारसंभवात् for कारा°...

4. S. सुमन्तात् for सुमन्त्रात्.

7. S. सुमन्तु for सुमन्त्र .

11.14. MMyA. दराल for अराल .

12. S. om. शौनकात् ... अरालनामकात्; A. शौनकनामकात् for शौनकात्.

1[illegible] MMyA [illegible] for ऐन्द्रोतात्.

इतिरैन्द्रोतः शौनक इन्द्रोताच्छौनकात् पितुरेव ॥ १६ ॥

शौनकात् शुनकगोत्रापत्यात् **इन्द्रोतात्** तन्नामकात् **पितुरेव** अध्यैष्ट ॥ १६ ॥

इन्द्रोतः शौनको वृषशुष्माद्वातावतात् ॥ १७ ॥

वातावतात् वातावतस्यापत्यात् वृषशुष्मनामकात् ॥ १७ ॥

वृषशुष्मो वातावतो निकोथकात् भायजात्यात् ॥ १८ ॥

भयजातस्य गोत्रापत्यात् निकोथकनामकात् ॥ १८ ॥

निकोथको भायजात्यः प्रतिथेर्देवतरथात् ॥ १९ ॥

देवतरथात् देवान् यज्ञेन तरतीति देवतरथस्तस्यापत्यात् **प्रतिथेः** प्रकृष्टास्तिथयो यस्य । सर्वर्तुषु यागादिपुण्यकर्मेत्यर्थः । तन्नामकात् ॥ १९ ॥

प्रतिथिर्देवतरथो देवतरसः शावसायनात् पितुः ॥ २० ॥

शावसायनात् शवसोऽपत्याद् **देवतरसः** एतन्नामकात् **पितुः** एव ॥ २० ॥

---

1. BT. इन्द्रोतः, My. इन्द्रोदः, M. ऐन्द्रादः for ऐन्द्रोतः; MMyA. इन्द्रोदात् for इन्द्रोतात्.

2. B. °गोत्रस्य for °गोत्र°.

4. MMyA. इन्द्रोदः for इन्द्रोतः; BPS. °शूष्णा°, TC. °शुष्णा° for °शुष्मा°.

5. A. om. वातावतात्; BPS. °शूष्ण°, TC. शुष्ण° for °शुष्म°.

6,7,8. (825) A. निगोधक° for निकोथक°.

7. A. भयजातेरपत्यात् for भयजातस्य गोत्रापत्यात्.

9. MMyA. देवतरसात्, B. दैवतरथात् for देवतरथात्; A. यज्ञेनेति देवतराः for यज्ञेन ... °रथः.

10. S. °कर्मणे for °कर्मे°.

11. C. om. पितुः; MMyA. देवतरसो, B. दैवतरथो for देवतरथो.

देवतराः शावसायनः शवसः पितुरेव ॥ २१ ॥

सोऽपि शवसः तन्नामकात् पितुरेव अधीतवान् ॥ २१ ॥

शवा अग्निभुवः काश्यपात् ॥ २२ ॥

काश्यपात् कश्यपगोत्रोत्पन्नाद् अग्निभुवः अग्नेर्भवतीति अग्निभूः तन्नामकात् शवा विद्यात उपजायत ॥ २२ ॥

अग्निभूः काश्यप इन्द्रभुवः काश्यपात् ॥ २३ ॥

इन्द्रात् भवतीति इन्द्रभूः तन्नामकात् ॥ २३ ॥

इन्द्रभूः काश्यपो मित्रभुवः काश्यपात् ॥ २४ ॥

मित्रात् सूर्यात् भवतीति मित्रभूः तन्नामकात् ॥ २४ ॥

मित्रभूः काश्यपो विभण्डकात् काश्यपात् पितुः ॥ २५ ॥

कश्यपगोत्रापत्याद्विभण्डकादेतन्नामकात् पितुरेव ॥ २५ ॥

विभण्डकः काश्यप ऋष्यश्रृङ्गात् काश्यपात् पितुः ॥ २६ ॥

काश्यपात् कश्यपापत्याद् ऋष्यश्रृङ्गनामकादृषेः पितुः एव विभण्डकः अधीतवान् ॥ २६ ॥

ऋष्यश्रृङ्गः काश्यपः कश्यपात् पितुरेव ॥ २७ ॥

सोऽपि कश्यपात्पितुरेव अध्यैष्ट ॥ २७ ॥

कश्यपोऽग्नेः ॥ २८ ॥

कश्यपोऽग्नेः देवताया विद्यात उपजायत ॥ २८ ॥

---

5. BS. शवः, P. शवोऽत for शवाः.

11. BS. काश्यप° for कश्यप°; PS. add अपि after °पत्याद्.

12,13,15, BMA. ऋश्य° for ऋष्य°.

16. A. adds काश्यपः after सोऽपि; A. कश्यपनामकात् for कश्यपात्.

अग्निरिन्द्रात् ॥ २९ ॥

अग्निश्चेन्द्राद्देवात् ॥ २९ ॥

इन्द्रो वायोः ॥ ३० ॥

वायोः सर्वजगत्प्राणात्मकाद् इन्द्रः अधीतवान् ॥ ३० ॥

वायुर्मृत्योः ॥ ३१ ॥

वायुर्मृत्योः देवात् ॥ ३१ ॥

मृत्युः प्रजापतेः ॥ ३२ ॥

सोऽपि प्रजापतेः चराचरात्मकस्य जगतः स्रष्टुः ॥ ३२ ॥

प्रजापतिर्ब्रह्मणः ॥ ३३ ॥

प्रजापतिर्ब्रह्मणः महतः स्वयंभुवः सकाशात् साङ्गं सामवेदमधीतवान् ॥ ३३ ॥

ब्रह्मा स्वयंभूः ॥ ३४ ॥

स तु स्वयंप्रभातविद्यत्वान्नान्यस्माद्ध्यैष्टेत्यर्थः ॥ ३४ ॥

तस्मै नमस्तस्मै नमः ॥ ३५ ॥

---

4. A. °प्राणात्मकत्वाद् for °प्राणात्मकात्.

10. PBA. om. प्रजापतिर्.

13. A. adds ब्रह्मा after तु; S. °भातो विद्यावान् for °भातविद्यत्वात्.

14. C. om. तस्मै नमस्तस्मै नमः; BP. तेभ्यः for second तस्मै.

एवंविद्यासंप्रदायप्रवर्तकानृषीन् देवांश्च दर्शयित्वा इदानीमन्तेऽपि परापरगुरुनमस्कारः कर्तव्य इत्यभिप्रायेण तन्नमस्कारं दर्शयति -- **तस्मै नमस्तस्मै नमः** इति। तस्मै स्वयंभुवे ब्रह्मणे **नमः** ॥ अभ्यास आदरार्थः ॥ ३५॥

इति सायणाचार्यविरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
वंशब्राह्मणभाष्ये द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

---

1. A. देवान् ऋषींश्च for ऋषीन् देवांश्च.

2. C. परंपरा for परापर°; SP. नमस्कारं for नमस्कारः and om. कर्तव्य° ... तन्नमस्कारं.

3. BPC. तेभ्यो° for second तस्मै; BPSC. add तेभ्यः पूर्वोक्तेभ्यो नमः ॥ after ब्रह्मणे नमः ॥; SP. om. अभ्यास आदरार्थः; A. द्विरुक्तिरादरार्था for अभ्यासः ... .

4. PBA. om. इति सायणा° ... खण्डः.

तृतीयः खण्डः

आचार्येभ्यो नमस्कृत्वा[अ]थ वंशस्य कीर्तयेत् । स्वधा पूर्वेषां भवति नेतायुर्दीर्घमश्नुते ॥ इत्युक्त्वानुक्रामेद्वंशमा ब्रह्मणः ॥ १ ॥

एवं सामवेदसंप्रदायवंशप्रवर्त (र्ति ?) काम् एकाम् ऋषिपरंपरां दर्शयित्वा परामपि दर्शयितुं तत्कीर्तने किंचिन्नियमं दर्शयति — **आचार्येभ्यः** इति । **अथ** यथोक्तवंशकीर्तनानन्तरं **वंशस्य** अन्यस्य ऋषीन् **कीर्तयेत्** । **आचार्येभ्यः** ब्रह्मादिभ्यः **नमस्कृत्वा** । **पूर्वेषां** पित्रादिभ्यः । चतुर्थ्यर्थे षष्ठी । **स्वधा** कव्यं दत्तं भवति । **नेता** संप्रदायप्रवर्तक एतत्संज्ञक ऋषि**र्दीर्घमायुरश्नुते** इत्येतन्मन्त्रमुक्त्वा **आ ब्रह्मणः** ब्रह्मपर्यन्तं **वंशमनुक्रामेत्** कीर्तयेत् ॥ १ ॥

नयन्नर्यमभूतेः कालबवात् ॥ २ ॥

यदर्थं नियमो दर्शितस्तं वक्तुमुपक्रमते — **नयन्नर्यमभूते**रिति । सामसंप्रदायप्रवर्तको **नयन्नाम** ऋषिः **कालबवात्** कल्बवस्यापत्यात् **अर्यमभूतेः** अर्यम्णो भूतिरिव भूतिर्यस्य तन्नामकादृषेर्विद्यात उपजायतेति शेषः ॥ २ ॥

अर्यमभूतिः कालबवः भद्रशर्मणः कौशिकात् ॥ ३ ॥

सोऽपि **कौशिकात्** कुशिकस्यापत्यात् **भद्रशर्मणः** भद्रं कल्याणं शर्म स्थानं यस्य तन्नामकात् ॥ ३ ॥

---

2. A. वंशनामकीर्तनानन्तरं वं (   ) ति पूर्वोक्तमाचार्यादिनमस्कारं विवृणोति–आचार्येभ्यो नमस्कृत्या. with this introductory sentence the ms. abruptly ends here ; BM. कीर्तये for कीर्तयेत्.

6. B. om. किंचिन्.

7 C. ऋषिकीर्तनाय for ऋषीन् कीर्तयेत्.

9. C. adds भवतु after भवति.

10. B. एतं for एतत्.

भद्रशर्मा कौशिकः पुष्पयशस औदव्रजेः ॥ ४ ॥

औदव्रजेः उदव्रजस्यापत्यात् **बाह्वादिभ्यश्च** (पा. ४.१.९६) इति इञ् । पुष्पस्य यश इव यशो यस्य । तन्नामकात् ॥ ४ ॥

पुष्पयशा औदव्रजिः संकराद्गौतमात् ॥ ५ ॥

गौतमात् गोतमस्यापत्यात् **संकरात्** संकरनामकात् ॥ ५ ॥

संकरो गौतमोऽर्यमराधाच्च गोभिलात् पूषमित्राच्च गोभिलात् ॥ ६ ॥

गोभिलात् गोभिलापत्यात् **अर्यमराधात्** अर्यम्णः संजातो राधः सिद्धिर्यस्य तन्नामकात् **गोभिलात् पूषमित्रात्** पूषा देवो मित्रं यस्य तन्नामकादृषेश्च विद्यात उपजायत ॥ ६ ॥

पूषमित्रो गोभिलोऽश्वमित्राद्गोभिलात् ॥ ७ ॥

गोभिलात् अश्वमित्रनामकादृषेः **पूषमित्रोऽध्यैष्ट** ॥ ७ ॥

अश्वमित्रो गोभिलो वरुणमित्राद्गोभिलात् ॥ ८ ॥

वरुणो मित्रो यस्य तन्नाम्नः ॥ ८ ॥

1,2. MMyBAC. औदु° for औद°.

6. S. गौतमात् for गोभिलात्; MMyA[1]. add अर्यमराधो गोभिलः after गोभिलात् and om. च from °मित्राच्च.

8. S. अर्यमसंज्ञातः for अर्यम्णः संजातः.

11. C. adds अर्यमराधो गोभिलश्च before पूष°; C. adds च after °मित्रः.

12. C. adds अर्यमराधश्च गोभिलः after ऋषेः; C. adds च after °मित्रः.

13. MMyA[1]. वत्स° for वरुण°.

14. C. तन्नामकात् for तन्नाम्नः.

वरुणमित्रो गोभिलो मूलमित्राद्गोभिलात् ॥ ९ ॥

मूलमित्रनामकात् ॥ ९ ॥

मूलमित्रो गोभिलो वत्समित्राद् गोभिलात् ॥ १० ॥

गोभिलसंबन्धिनो वत्समित्रात् वत्सो नाम ऋषिर्मित्रं यस्य तस्मात् ॥१०॥

वत्समित्रो गोभिलो गौल्गुलवीपुत्राद्गोभिलात् ॥ ११ ॥

गुल्गुलोरपत्यं स्त्री गौल्गुलवी तस्याः पुत्रात् गोभिलात् ॥ ११ ॥

गौल्गुलवीपुत्रो गोभिलो बृहद्वसोः पितुः ॥ १२ ॥

स तु बृहद्वसोः बृहद् वसु यस्य तन्नामकात् पितुरेवाध्यैष्ट ॥ १२ ॥

बृहद्वसुर्गोभिलो गोभिलादेव ॥ १३ ॥

गोभिलो गोभिलस्यापत्यं बृहद्वसोर्गोभिलादेव अधीतवान् । न त्वन्यस्मात् ॥ १३ ॥

गोभिलो राधाच्च गौतमात् ॥ १४ ॥

गोभिलोऽपि गौतमस्यापत्याद्राधादेतन्नामकादृषेर्विद्यातः समजनि ॥ १४ ॥

समानं परं समानं परम् ॥ १५ ॥

एवं विलक्षणां वंशपरंपरां दर्शयित्वा राधाद् गौतमादारभ्य वंशः समान इत्याह — समानं परमिति । परम् अवशिष्टं राधादिब्रह्मपर्यन्तम् ऋषिजातं समानम् । अभ्यास आदरार्थो ब्राह्मणसमाप्त्यर्थश्च ॥ १५ ॥

इति सायणाचार्यविरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
वंशब्राह्मणभाष्ये तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

॥ वंशब्राह्मणभाष्यं समाप्तम् ॥

ॐ

1. MMyA[1]. वरुण° for मूल°.
5. MMyA[1]. मूल° for वत्स°; MMyA[1]. गोर्गुलवी° for गौल्गुलवी°.
9. C. om. गोभिलः.
10. S. om. गोभिलो° ... °नत्वन्यस्मात्.
13. B. विख्यातः for विद्यातः.